

Disclaimer : Ministry of Finance and Planning repository shall be regarded as a publisher and bears no liability for any damage upon using contents of the repository.

Budget Documents

Government Budget Speeches

1984-10-22

Hotuba ya Rais Mwalimu Julius K. Nyerere 1984, Semina ya Elimu Arusha

Jamhuri ya Muungano wa Tanzania

Wizara ya Fedha

<https://repository.mof.go.tz/handle/123456789/666>

Downloaded from Ministry of Finance and Planning Repository

**Hotuba ya Rais, Mwalimu
Julius K. Nyerere**

Semina ya Elimu

Arusha : Tarehe 22 Oktoba, 1984

HOTUBA YA RAIS NYERERE KWENYE SEMINA YA ELIMU ARUSHA: OKTOBA 22, 1984

Ndugu Waziri, Ndugu Walimu, Waheshimiwa Wageni wetu na Marafiki zetu.

Katika Semina hii mtajadili Sera ya Elimu katika Tanzania na utekelezaji wake; na kwa sababu hiyo mtakuwa mkijadili hatima ya nchi yetu. Jambo hilo ni muhimu na limefikiriwa kwa wakati unaofaa. Maana kujitapa kwetu kwa mafanikio yetu ya elimu tangu tujitawale mara nyingi bakulingani na ukweli ulivyo; na hiyo ni hatari.

Tunazo sababu za kweli za kujivunia. Tumefuta ujinga wa watu wazima kwa kiasi kikubwa, na tumepanua shule zetu za msingi kiasi kwamba karibu watoto wetu wote wanakwenda shule wafikapo umri wa miaka saba; idadi ya vijana wetu wanaoingia katika shule za sekondari na katika vyuo vya elimu imeongezeka sana kuzidi hali ilivyokuwako wakati wa kujitawala, au hata mwaka 1967.

Lakini mafanikio hayo hayatoshi. Tunapaswa kutazama tena ubora wa elimu tunayoitoa, na hasa kuipima kama inalingana na mahitaji ya Tanzania. Maana ingawa baadhi ya shule zetu na vyuo vingine vya elimu ni vizuri sana, ukweli ni kwamba, kwa jumla, tumekuwa hatufanyi yale tuliyokusudia. Vile vile iko hatari kwamba tusipojichunguza upya na kujisahihisha, elimu tunayoitoa itaendelea kuongezeka katika mkondo tofauti kabisa na ule tuliokusudia wa kutuwekea msingi imara kwa maendeleo ya Tanzania katika uhuru na usawa.

Kujichunguza huko na maandalizi hayo ndiyo shabaha ya Semina hii. Ili na mimi niweze kusaidia katika kujichunguza huko, maneno yangu mengine yatakosoa baadhi ya mambo ambayo tumekuwa tunafanya, na utaratibu wetu wa kuyatenda mambo hayo. Kwa hiyo ningependa sasa, mapema kabisa, nitamke shukurani zetu na deni kubwa la Taifa hili kwa walimu wetu wa Shule za Msingi, Shule za Sekondari, Vyuo vyetu na Vyuo Vikuu.

Walimu wetu wako kila mahali; wako katika vijiji vyetu vyote na katika miji yetu yote. Misbahara yao ni midogo, hali zao za maisha na za kazi ni ngumu sana, na kazi wanazotakiwa kuzifanya ni nyingi mno. Nimelazimika mara nyingi kuwashawishi bila mafanikio wana taaluma wengine wajaribu kujihusisha na maisha ya wananchi wanaowahudumia na kuishi nao. Walimu wa shule, na hasa walimu wa shule za msingi, hawahitaji kushawishiwa. Wengi wao ndivyo wanavyofanya. Kwa niaba ya Chama na Serikali napenda kuwapongeza walimu wa Tanzania kwa kazi na imani yao. Ni wajibu wetu wote kuendelea kuwasaidia na kuwatiamoyo.

Lakini katika taratibu zetu za jadi, suala la elimu lilikuwa suala la jamii nzima, na liliwahuu watu wote; walikuwako tu wataalamu kwa maana ya kwamba watu fulani walitambuliwa kuwa wanajua zaidi au ni hodari zaidi wa kutendajambo maalum. Siku hizi tunao utaratibu maalum wa kufundisha vijana wetu katika shule na vyo. Na kwa ajili hiyo tumeanza kufikiri kwamba elimu maana yake ni mafunzo yale tu yanayotolewa darasani, yanayopangwa na kudhibitiwa na shule zilizoanzishwa kwa mujibu wa sheria. Na tunajaribu kujenga ukuta wa kuzingira taratibu hizo, kwa kuamini kwamba wale tu waliomo ndani ya ukuta huo ndio wanaojua nini cha kufundisha, na namna ya kufundisha, na pengine hata nani wa kumfundisha.

Kwa kiwango ambacho tumekubali kutumbukia katika mtego huu, tumeitenga elimu ya Tanzania na jamii ya Watanzania, na tumeifanya elimu hiyo ishindwe kutosheleza matazamio ya Watanzania. Walimu wa kweli na watu walio hodari katika mipango ya elimu, kwa sababu ya utaalumu wao, ni wale wanaojitabidi wakati wote kuwashirikisha watu wengine katika kazi ya kuelimisha na kufundisha, wakitumia utaalumu wa watu wengine. Watatafuta kila njia ya kuoanisha elimu na maisha ya Mtanzania hapo alipo, vijijini mwetu, na mijini mwetu, katika mazingira mbali mbali.

Hayo ndiyo mambo ya msingi niliyojaribu kuisisitiza miaka 17 iliyopita katika kijitabu kile **Elimu ya Kujitegemea**. Siku moja mkutano wa hadhara ulishangaa sana niliposoma

tu Azimio la Arusha badala ya kutoa hotuba kama kawaida. Kwa hofu hiyo ya kuushangaza mkutano huu sikusudii kuwasomea yale niliyoyaandika mwaka 1967. Lakini sijui ni wangapi kati yenu walijiandaa kushiriki katika semina hii kwa kusoma tena **Elimu ya Kujitegemea**, na kufikiria maelekezo yaliyosemwa mle pamoja na uzoefu tulioupata katika kipindi cha miaka 17 iliyopita. Kama hamjasoma nawashauri nifanye hivyo.

Maana kijitabu kile kilifafanua shabaha ya elimu kikaeleza kwa muhtasari aina ya jamii tunayojaribu kuijenga, na kuelekeza kazi za shule zetu. Kilieleza kwamba iko haja ya kuelekeza elimu ya msingi katika kuwaandaa wauafunzi waweze kuishi maisha ambayo vijana walio wengi wataishi, na elimu ya sekondari iwe elimu ya "huduma kwa wengi". Kilielekeza shulee za msingi zifanywe kuwa nisehemu ya maisha ya kijiji, zikipanga mihula yao na ratiba za masomo, na vile vile namna ya mafunzo yenyewe, katika namna itakayowawezesha wanafunzi kushiriki katika kazi za kijijini. Na kimesema kuwa kila shule ya sekondari iwe na shamba au kiwanda kidogo ambacho wanafunzi wangeweza kutumia kuzalisha mali, na huku wakijifunza wakati wakifanya kazi.

Sina hakika kama tunaweza kusema, kwa dhati kabisa, kwamba kweli mambo hayo yanatendeka; kila mahali, au hata katika sehemu nyingi. Baadhi ya shule zetu, pengine shule nyingi, zinajaribu. Nasikia kwamba katika sehemu nyingi za Mkoa wa Tanga baadhi ya vipindi katika shule za msingi hutumika kwa kazi zinazolingana na mahitaji ya kijiji chao au tarafa yao, katika mpango unaoitwa "Elimu ya Vitendo". Nasikia kwamba mpango huo tayari unaleta manufaa katika maendeleo ya kilimo katika sehemu hizo. Na kwa kweli katika shule zilizoshirikishwa vema katika shughuli za kijiji hatupati malalamiko mengi juu ya kukosekana kwa vyombo au vifaa vya kufundishia, ukiacha vitabu uakaratasi; maana kupata vifaa au zana hizo ni sehemu ya mafunzo yenyewe, na halafu vifaa hivyo hutumika katika mada rasa mengine pia.

Na ziko shule fulani za sekondari (kama vile Weruweru, Rungwe, Ruvu, Uboru, pamoja na Nangwa) zinazotoa mazo na kuyatumia, na hivyo zina weza kuchangia gharama za maendeleo yao kwa kiasi kikubwa. Na inaelekea kuwa katika shule za sekondari kama hizo kuna ubusiano mkubwa kati ya kujitegemea, uwezo wa masomo, nidhamu ya shule, na kuchangamka kwa wanafunzi na walimu. Si kweli kwamba shughuli za kujitegemea zina athari mbaya kwa masomo ya darasani. Badala ya kuwa na madhara kwa mafuizo ya sayansi, shughuli za kujitegemea zilizopangwa na kuoanishwa vizuri (ziwe ndani ya shule au sehemu ya juhudi ya kijiji) huwa ni za msaada kwa masomo hayo. Hupunguza tabia ya kufundisha kwa kuhutubia wanafunzi, na kuendeleza tabia ya kufundisha kwa kuona, kwa kushika na kutenda.

Ziko shule nyingine vile vile ambako walimu wake wakuu wanajaribu kufurata mwelekeo huo. Lakini ukweli ni kwamba muundo na taratibu zetu za elimu, na vile vile wakati mwingine msukumo na malalamiko kutoka katika jamii na katika Chama, hayakusaidia mwelekeo huo; badala yake yameuharibu. Kwa mfano: tunapanga mihula ya shule na vipindi vya nchi nzima katika Wizara, Dar es-Salaam; lakini majira ya kilimo, ua mahitaji ya mazo mbali mbali, ni tofauti katika kila Wilaya. Wazazi kijijini watapataje msaada wa watoto wao wa shule za msingi katika kazi kubwa ya kuchuma pamba au kahawa? Hata kama shule ina shamba, kama sehemu ya shamba la kijiji, wanafunzi hawawezi kupata nafasi ya kufanya kazi inayotakiwa kufanywakatika shamba hilo kwa wakati wake, kama mpangilio wa vipindi hautoi nafasi hiyo. Au, vile vile, tunazitaka shule zishiniki pamoja na wananchi wengine katika jamii kujenga nyumba za walimu. Lakini wakifanya hivyo kodi ya nyumba inakwenda katika Mapato ya Serikali Kuu au ya Wilaya. Shule hata haziwezi kuwa na mfuko wa kuzitunza nyumba hizo au kuzijenga zitakapokuwa zimechakaa.

Kwa mujibu wa sheria tunao utaratibu wa kuwa na Bodi za Shule na Kamati za Shule za Msingi. Lakini madaraka yake ni madogo; mara nyingi Kamati hizo

hazikutani kama inavyotakiwa, na kauli ya Kamati juu ya mambo yanayotokea shuleni ni ndogo sana. Zaidi ya hapo hatufanyi juhudi maalum ya kuwashirikisha wazazi katika mambo yanayofanywa na shule. Ni jambo la kawaida kabisa katika nchi zilizoendelea kuwa na vyama vinavyowaunganisha Wazazi na Walimu; lakini katika Tanzania ni kitu cha nadra kwa shule hata kuwa na siku ya Wazazi, achilia mbali kuchukua hatua za kutafuta msaada wa wazazi katika kuifanya kazi ya shule ilingane na maisha ya Tanzania, au katika sbughuli za maendeleo au katika matatizo ya nidhamu.

Ukweli ni kwamba matatibu zetu za shule hazitoi elimu ya kujitegemea; bado shule zetu zinaendeshwa kana kwamba fedha za kugharimia elimu hiyo si tatizo linalowahusu wanafunzi, na kana kwamba kila mmoja wa wanafunzi hao ana kazi ofisini au kiwandani inayomngoja mara atakapomaliza masomo yake. Kijana anapomaliza elimu tunayompa, uwezo wake wa kujitegemea na wa kuchangia katika uzalishaji mali mara nyingi ni mdogo zaidi ukilinganisha na mwanafunzi aliyekuwa amemaliza kipindi kama hicho katika shule ya Mkoloni. Kwa mfano, wakati ule wanafunzi walikuwa wakifundishwa jinsi ya kutengeneza na kutumia mboji na samadi, au jinsi ya kuwatengeneza kibanda sungura, au kujenga ukuta, n.k.; waliyafanya mambo hayo kama sehemu ya maisha yao ya shuleni. Shule ya Sekondari ya Malangali na Shule ya Walimu ya Mpwapwa zilikuwa ni miongoni mwa shule zilizokuwa na sifa nzuri sana ya shughuli za kujitegemea. Lakiwi hazikuwa shule peke yake zenye shughuli hizo. Sasa mambo hayo yamefanywa kuwa ni "somo" tu la darasani, ua mara nyingi tunaamua kuwa hatuna muda wala vifaa vya kuzitendea kazi hizo, au tunadharau kazi hizo kwa kuwa matokeo yake hayatakuwa mazuri kama yale ya kazi za mafundi stadi.

Yafaa tulitazame tena suala zima la elimu, na tulitazame katika hali halisi ya Tanzania; maisha yalivyo, na uchumi ulivyo.

Msingi ambao ni lazima tutijenge ni elimu inayoweza kusaidia na iliyo sehemu ya jamii yetu ya sasa na ya baadaye. Na lazima tuanze hatua hiyo hivi sasa; maana kama

tukijaribu kuendelea na utaratibu wetu wa sasa, na hali yetu ya uchumi ikiwa hivi ilivyo, basi hata kima cha elimu tunayoitoa hivi sasa kitadiidimia. Kwa sababu zilizo nje ya uwezo wetu pato la Taifa limepungua. Nakwa sababu hatuna uwezo wa kuagiza kutoka nchi za nje bidhaa nyingi tulizozoea kuagizabuko nyuma, tunalazimika amakuongeza mazao yetu wenyewe na kuyatumia hayo tunayoyazalisha, ama kuwa na rasilmali pungufu zaidi za kutumia katika elimu na huduma nyingine.

Tuna haja pia ya kuliaugalia suala hilo katika sura ya matumaini yetu ya kuleta Maendeleo ya Kijamaa. Nimepata kuwaambia wanajeshi wetu kwamba nchi haiwezi kujenga ujamaa ikiwa jeshi lake haliko tayari kujenga na kulinda ujamaa. Lakini labda ni kweli zaidi kusema kuwa nchi haiwezi kujenga ujamaa ikiwa waalimu wake hawakubali kujenga ujamaa; ikiwa elimu yake si elimu ya kujenga msingi na tabia ya kijamaa na ya kujitegemea. Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo.

Katika kuichambua tena elimu yetu, jambo la kwanza ambalo hatuna budi kulikubali ni kwamba maendeleo ya baadaye ya Tanzania na watu wake wote yategemea elimu ya msingi. Hilo ndilo tegemeo la maisha ya baadaye ya watu wetu. Hiyo ndiyo haki ya raia wote; na wengi wao hawatapata elimu zaidi ya darasani baada ya kumaliza elimu ya msingi. Kwa hiyo iko haja ya elimu ya msingi kuwa elimu nzuri, elimu inayotosheleza, na elimu inayolingana na uwezo wa wanafunzi kuwa raia watakozalisha mali na watakaoshiriki kwa ukamilifu katika maendeleo ya nchi huru na inayojenga ujamaa.

Elimu ya msingi haina budi iwapatie wanafunzi wetu msingi mzuri wa kusoma, kuandika na kuhesabu. Haina budi iwawezeshe kujua Kiswahili vizuri na kujenga msingi mzuri wa Kiingereza. Miaka saba inatosha kabisa kuyakamilisha yote haya. Elimu ya msingi ingepaswa pia kufundisha historia na utamaduni wa Taifa letu na wa Afrika. Hii itamsaidia mwanafunzi kuongeza ujuzi wake wa utamaduni wetu na historia yetu ambao alikuwa amepata kutoka kwa wazazi wake. Elimu ya msingi ingepaswa kuwasaidia vijana kupenda kuwa wadadisi, na kujenga fikira

za kisayansi, yaani udadisi katika taratibu za kutenda mambo, kwa msingi wa kujua rasilimali zilizopo pale pale walipo na katika Taifa lao. Katika hatua za mafunzo ya aina hiyo Elimu ya Msingi inapaswa impatient mwanafunzi ufundi na maarifa yatakayomsaidia baadaye kuishi maisha bora vijijini au mjini mwetu.

Kama vile kilimo ndicho uti wa mgongo wa uchumi wetu, basi Elimu ya Msingi ndiyo nguzo na msingi kweli wa maendeleo yetu yote. Haikuitwa Elimu ya Msingi bure. Ndiyo Elimu ya Wote. Ndiyo Elimu Kuu ya Taifa letu. Kwa sasa inachukua miaka saba. Uwezo wetu utakapoongezeka, itachukua muda mrefu zaidi. Kwa hiyo kazi yetu ya umuhimu wa kwanza katika elimu ni kuongeza ubora wa Elimu ya Msingi na kuipanua ili ikidhi mahitaji hayo niliyo-yaeleza, na ilingane na ongezeko la watu. Ingepasa, baada ya elimu ya msingi, kijana awe na uwezo na mwelekeo wa kutoa mchango wake kwa jamii wakati ule ule anapoendelea kujifunza kutoka katika jamii hiyo.

Na kama elimu yetu ingekuwa kweli ni Elimu ya Kujitegemea, mabadiliko ya kijana kutoka katika maisha ya shule na kuingia katika maisha ya kijijini yangukuwa rahisi na jambo la kawaida; maana shule ingekuwa ni sehemu ya kijiji katika uzalishaji mali, katika elimu na katika maisha ya jamii. Maana Shule ya Msingi ni shule ya jamii. Huko nyuma tumejaribu kuanzisha Shule za Jamii ili ziwemifano ya shule zetu zote za msingi. Badala ya vyombo vyetu vya elimu kufikiria shule hizo kuwa shule za ovyo zenye mipango migumu inayolazimishwa na wanasiasa, na hivyo kupingwa na kusukumwa katika mitindo ile ya awali, vyombo hivyo vingepaswa kuziona shule hizo kuwa ni vielelezo vya kuigwa na shule zote za msingi. Shule ya Msingi isipokuwa shule ya jamii, itakuwa shule ya nini? Ni kwa kuwa shule ya jamii ndipo inapoweza kutimiza shabaha yake ya kujenga jamii ya kesho.

Na kwa Taifa letu umuhimu wa pili kwa Elimu ya Msingi ni Elimu ya Watu Wazima na Elimu ya Ufundi. Hii nayo haina budi ipangwe kwa namna itakayowasaidia watu kuinua hali ya maisha yao, na wala isielekezwe katika kupata vyeti vya elimu ya sekondari. Lazima mkazo uwe

katika kuongeza utaalamu, hasa utaalamu wa kilimo, lakini si kilimo peke yake. Wananchi wanafahamu mahitaji yao. Waulizeni! Wakisha kuwaambia, waandalieni mafunzo yao. Walimu wapo, mijini na vijijini. Maana pamoja na walimu wa shuleni, wapo pia katika au karibu na kila kijiji, angalau Bwana Shamba mmoja, au Mhasibu, au Seremala, au Fundi Mitambo, au mtu mwenye ufundi mwingine. Siku zote katika historia watu wamekuwa wakifundisha bila ya wao wenyewe kupata mafunzo ya ualimu, na katika masomo ya watu wazima na ya ufundi hatujaendelea kiasi cha kuweza kuwa wataaradhi sana juu ya walimu!

Baada ya mafanikio makubwa tuliyoyapata katika kupunguza ujinga, hatuwezi kulegeza jitihada zetu katika elimu ya watu wazima hivi sasa, eti kwa sababu tu nchi yetu ni maskini. Maendeleo hayo ni mwanzo tu, siyo mwisho. Tusipoufuta ujinga tutaendelea kuwa maskini.

Na mafunzo ya teknolojia kwa vijana wetu ni muhimu kwa maendeleo yetu ya siku za mbele. Kupanuka kwa elimu ya msingi lazima kuambatanene na juhudi zetu za kuinua elimu ya ufundi. Tunaishi katika dunia ya teknolojia. Kinachoturudisha nyuma katika maendeleo ya taifa letu ni ujinga wetu, na hasa ujinga wetu katika mambo ya ufundi na teknolojia. Maana yake ni kwamba hatujifanyii wenyewe kazi ambazo zingeweza kufanywa kwa urahisi kwa kutumia rasilmali zetu, kama watu wetu wangekuwa na uwezo mkubwa zaidi wa ufundi; na maana yake pia ni kwamba tunaharibu mashini tunazoziagiza kutoka nje, na wala hatuna uwezo wa kununua mpya. Hatuwezi kutengeneza zana zetu wenyewe, na hizo tunazoagiza hatuwezi kuzitunza. Huu ndio upungufu wetu wa kwanza. Kazi kubwa ya elimu yetu ni kuuondoa au angalau kuu punguza.

Tumetamka shabaha ya kujenga shule za ufundi katika Wilaya; lakini ni shule chache sana za namna hiyo ambazo hivi sasa zinafanya kazi. Liko tatizo la kuagiza vifaa na mitambo, lakini tumeruhusu tatizo hili lituvunje moyo. Lazima tuanze hapa hapa tulipo. Kama hatuna kerezo, tuanze na msumen o. Tumia zana iliyopo, na kueneza ujuzi ambao watu wetu wachache wanao. Heri hivyo kuliko kukosa kabisa, ambayo ndiyo hali ya sasa. Angalau

kufanya hivyo kutawafanya vijana wetu wazoe kazi, na kudumisha katika jamii yetu ujuzi fulani ambao wazee wetu walikuwa nao. Kwa kweli kuanza na zana za asili kunaweza kusaidia kuifanya elimu yetu ya ufundi kuwa elimu ya vitendo hasa. Tukipata uwezo zaidi tunaweza kuongeza vifaa vipya na walimu waliofunzwa vizui zaidi. Lakini mara nyingi si umasikini unaofanya tukose kerezo. Mara nyingi hatuna randa au kerezo kwa sababu hatuipi umuhimu elimu ya ufundi. Mbona magari tunayo?

Baada ya kuzungumza juu ya Elimu ya Msingi, na Elimu ya Ufundi na ya Watu Wazima, sasa nafikia suala linaonekana kuwa linapendwa sana na wataalamu wa elimu na wanasiasa pia: yaani Elimu ya Sekondari. Ni dhahiri kwamba hatua budi tupanue elimu ya sekondari. Lakini ni vizui sababu za kweli za kupanua elimu ya sekondari zikaelekewa. Elimu ya Sekondari haiwezi ikawa ni elimu ya Watanzania wote. Tunalazimika kupanua elimu ya sekondari kwa sababu hatuwezi kupanua au kuinua kiwango cha elimu yetu ya msingi na ya ufundi bila ya kupata walimu waliopata Elimu ya Sekondari. Kadhalika ziko huduma mbali mbali ambazo zitahitaji zitolewena watu ambao elimu yao inazidi miaka saba. Kwa siku za mbele tunazoweza kuzifikiria hiyo ndiyo shabaha ya elimu yetu ya Sekondari, yaani kupata watu tunaoweza kuwafundisha kuwa Walimu, Mabwana-shamba, Madaktari, Mafundi, na kadhalika. Hatuna sababu nyingine ya kutoa Elimu ya Sekondari; maana Elimu ya Sekondari si haki ya kila Mtanzania kama vile ilivyo Elimu ya Msingi.

Natambua kwamba karibu malalamiko yote ya kutaka ongezeko la elimu huja katika sura ya kudai Shule za Sekondari zaidi. Na shule za sekondari zinazopendwa kupita zote ni zile ambazo Waingereza walikuwa wakiziita "Shule za Sarufi". Kwao shule hizi zilikuwa ni shule za watoto wa tabaka ya watawala Mamwinyi wa Kiingereza. Kwao shule hizi zilikuwa zikifundisha Kiingereza, Kilatini, Kigiriki na Ubwana. Walipoanza kuzijenga huku kwetu zilikuwa zinakusudiwa hasa kwa watoto wa machifu. Mara nyingi tunapodai sana elimu ya sekondari, tunachodai siyo elimu

enyewe, lakini "ubwana" unatazamiwa kutokana na elimu hiyo. Nasema kwamba ni jukumu la Chama na Serikali, na hasa Wizara ya Elimu, kuzuia mwelekeo huo.

Tumetanga za kuwa tuna taka kuongeza nafasi za masomo ya sekondari, na kufanya hivyo zaidi kwa msingi wa kuanzisha shule zisizokuwa za bweni ili kupunguza gharama. Vile vile tumetangaza kuwa wale watakaokwenda katika shule za sekondari za bweni, watalipa ada ili wachangie kidogo gharama za chakula na malazi. Sina tatizo na maamuzi hayo, na wala sisemi kuwa tuyabatilishe. Lakini maamuzi hayo hayatoi jibu la tatizo la kutoa elimu nzuri ama ya Msingi ama ya Sekondari; na vile vile ni maamuzi yanayoweza kuzaa matatizo mengine. Kama tunataka kudumisha haki sawa kwa vijana wetu wote, itakuwa lazima iwcko aina fulani ya msaa da kwa watoto wa wazazi ambao kwa kweli hawawezi kumudu gharama hizo. Matumaini yangu ni kuwa Serikali za vijiji na Serikali za mitaa zitatoa misaada hiyo kwa wazazi ambao hawana uwezo kabisa. Na kama tunataka kutetea usawa wa haki za mtoto wa kijijini, lazima vile vile tushughulikie suala la mahali pa kukaa, na jinsi atakavyotunzwa kwa uangalifu na nidhamu, ikiwa shule yenyewe ya siku haiko karibu na Kijiji chake.

Kazi yetu ni kupanua elimu ya sekondari wakati walimu na angalau vifaa muhimu vinapatikana; lakini siyo kabla ya hapo. Maana hatuwezi kupanua elimu ya sekondari, bila walimu na bila vifaa. Kujaribu kufanya hivyo ni kuwadanganya wananchi. Tutakuwa tunawapa wauanchi kitu ambacho tunakiita Elimu ya Sekondari na kuwatoza ada, na kumbekwa kweli si elimu ya sekondari. Tutakuwa walanguzi wa elimu! Na hayo yanahusu shule za serikali na za watu binafsi. Hivi sasa shule zetu nyingi za sekondari, na hasa shule za binafsi, (lakini si hizo peke yake) zinawalaghai wananchi. Hazifanyi hivyo kwa nia mbaya, ila kwa sababu hazina walimu, wala vitabu, wala vifaa (hasa vya masomo ya sayansi) ambavyo ni vya lazima ikiwa elimu ya kweli ya sekondari itatolewa. Huwa tunasema kwa haraka sana kuwa majengo yatapatikana kwa uwezo wa wananchi wenyewe. Lakini majengo si muhimu sana. Kama mfano wa shule ya Nangwa unavyoonyesha,

baada ya kuweka msingi kidogo tu, majengo ya kawaida yanaweza kujengwa kwa juhudi za pamoja za wanafunzi na walimu, ikiwa ni sehemu ya kujifunza na kufanya kazi hapo hapo katika shule. Jambo la muhimu katika Elimu ni walimu na vitabu, na; katika masomo ya sayansi, maabara. Ukiacha maktaba na maabara, majengo yanaweza yakawa mabanda ya kawaida tu, kama walimu na wanafunzi wanania kweli kusoma. Lakini ni vizuri kusisitiza pia kwamba shule zetu za msingi nyingi bado zina upungufu mkubwa wa madarasa na nyumba za walimu. Kama tuna uwezo wa kujenga ni vizuri tuzisaidie kuondoa upungufu huo.

Bado liko jambo moja linalopaswa kntiliwa mkazo. Po pote, na wakati wo wote tunapoanzisha shule ya sekondari, lazima shule hiyo iwe ni shule ya sekondari ya ufundi: nyingi zitakuwa na mchepuo wa kilimo na masomo mengine ya sayansi. Mtu mwenye elimu ya sekondari ya mchepuo wa sayansi au kilimo anaweza kufunzwa kazi za uendeshaji, kama ni lazima. Tunao waendeshaji wa Idara mbali mbali ambao ni wataalam wa taaluma fulani. Lakini mtaalamu wa mambo ya uendeshaji hawezi kuwa Bwana Shamba, au Mhandisi. Mimi siwezi kuwa Mhandisi, lakini Mhandisi anaweza kuamua kuwa Mwalimu au Mwanasiasa!

Kama vile ambavyo kuimarisha na kupanua Elimu ya Msingi kunahitaji kupanua na kuongeza shule za sekondari, kadhalika elimu ya msingi na ya sekondari zinahitaji kupanua uwezo wa kufundisha walimu. Ie mipango mingine yote haitafaulukama hatutili sua la hili mkazo wa kutosha. Maana tunahitaji walimu zaidi, na walimu bora zaidi; yaani, tunahitaji idadi kubwa zaidi ya walimu wapya, na walimu waliopo wapate mafunzo zaidi katika kazi za o. Tunaendelea kuzungumza juu ya kupanua mafunzo; lakini ukweli ni kwamba tuna upungufu mkubwa sana wa walimu. Hivi sasa tunao asilimia 75 tu ya walimu wa shule za msingi tunaofahamu kuwa wanahitajika kwa madarasa ya wanafunzi hamsini: na hilo ni darasa kubwa mno kwa mwalimu kufundisha vizuri. Vile vile tuna asilimia 73 tu za nafasi za walimu wa sekondari zilizojazwa: na kwa masomo mengine (kama masomo ya ufundi) nafasi zilizo wazi ni

nyingi zaidi. Shule za msingi zinakadiriwa kuwa na upungufu wa walimu 24,000, na shule za sekondari upungufu wa walimu 875. Hata Vyuho vya Elimu vina asilimia 20 ya nafasi zao wazi, au upungufu wa walimu 300. Ahadi yetu ya elimu kwa watoto wote waliofikia umri wa kusoma, na mipango yetu ya kuanzisha shule mpya za sekondari, haitakuwa na maana yo yote kama hatukutatia tatizo la upungufu wa walimu.

Katika Vyuho vya Elimu vyenyewe, lazima tufanye juhudi ya makusudi kuelekeza mafunzo kwenye masomo ya ufundi. Na hasa hatuna budi kujenga katika mawazo ya wakufunzi uwezo wa kubuni mbinu mpya za kufundisha, na kutumia kwa vielelezo vifaa vyovyote vinavyoweza kupatikana hapo watakapopangiwa kufundisha. Na lazima wasaidiwe kutambua manufaa ya kutafuta ushirikiano wa wananchi wanaoishi katika eneo lao, ambao wana ujuzi maalum wa eneo hilo au wa ufundi, katika kujifunza wao wenyewe na wanafunzi wao.

Sehemu kubwa sana ya elimu katika nchi hii hivi sasa inatolewa, na itaendelea kutolewa, na Serikali Kuu au Serikali za Mitaa. Lakini rasimili zetu ni kidogo mno kuweza kutimiza yote yanayohitajika, hata katika maeneo tunayoyatilia umuhimu wa kwanza wa Elimu ya Msingi, Elimu ya Ufundi na Elimu ya Watu Wazima. Na hasa tunayashukuru mashirika ya kujitolea kwa ajili ya kujenga na kuendesha shule zetu nyingi za watoto walemavu, na napenda kuyapongeza kwa kazi inayofanywa. Wakati huo huo lazima tutambue kwamba, kwa kadiri inavyoweza, kana ni vizuri sana watoto hawa walemavu waingizwe katika shule za kawaida, wasome pamoja na wenzao. Hiyo imekuwa ndiyo sera yetu, na imeendelea kuwa sera yetu. Lakini inaviongezeka kazi Vyuho vyetu vya Walimu. Maana walimu wetu lazima wafahamu kwamba wanaweza kuhitajika kutoa msaada maalum kwa mtoto mwenye upungufu, au mwenye matatizo ya kusikia, au kuona vizuri, au ambaye ana matatizo ya kutumia kiungo fulani cha mwili wake. La muhimu zaidi ni kwamba watapaswa kuwatia moyo watoto na wanafunzi wengine kuwakubali watoto walemavu hao na kuwa nao kama kawaida, na kuwasaidia inapokuwa lazima.

Ndugu Walimu, lazima elimu yetu iwape ufundi watu wetu: watoto, vijana na watu wazima. Lazima vile vile isaidie kujenga hisia zinazofanana na maendeleo ya nchi yetu. Kwa sasa bado tunahangaika na tatizo kwa sababu watu wetu hufikinia elimu ya shule kuwa ni mafunzo ya kufanyia kazi mijini. Na mara anapomaliza masomo, hasa kama amemaliza shule ya Sekondari au Chuo Kikuu, anatarajiwa kuondoka kijijini. Matokeo yake ni kwamba vijana wetu wasomi wanakuwa ni wakimbizi katika nchi yao wenyewe. Wanayakimbia maisha ya mazingira yao, badala ya kutaka kuyabadili. Hii ni dalili na kipimo cha kasoro katika elimu yetu. Maana watu wetu wanaishi na kufanya kazi vijijini; na huko ndiko kwenye manufaa ya nchi yetu. Tunakimbia kwenda wapi?

Hasa kuna wazo moja ambalo lazima tulipige vita, nadhani tuanze na sisi wenyewe. Ni wazo kwamba mtoto asipochaguliwa kuingia katika shule ya sekondari basi ameshindwa. Ameshindwa nini? Elimu ya msingi ni ya miaka saba. Mwanafunzi akiikanilisha, basi, aneikanilisha: amefaulu. Wachache tu miongoni mwao watachaguliwa kwenda kidato cha kwanza. Wengine hawatachaguliwa. Na hawatachaguliwa siyo kwa sababu wameshindwa cho chote, lakini kwa sababu nafasi za kidato cha kwanza ni chache. Kama kuna kushindwa, basi, ni Serikali na Nchi kwa jumla iliyoshindwa kufanya elimu ya Sekondari iwe ni kwa wote. Katika hali yetu ya sasa tunajua kuwa hata kama wanafunzi wetu wote wanaomaliza darasa la saba wameshindwa nadhani wao mia kwa mia, idadi ambayo ingechaguliwa kuingia katika kidato cha kwanza ingebaki ni ile ile. Maana kutopata nafasi katika shule za sekondari hakutokani na akili za watoto hawa kuwa ni duni, bali kunatokana na uchumi wa nchi yetu kuwa ni duni.

Lakini mawazo haya tunaendelea kuwa nayo kwa sababu tunakataa kukubali shabaha ya kweli ya elimu ya msingi. Tunaendelea kuamini na kujidanganya kuwa shabaha ya elimu ya msingi ni kutayarisha wanafunzi kupata elimu ya sekondari. Kwa hiyo basi kijana ye yote asiyepata nafasi katika Shule ya Sekondari kashindwa. Tungekubali tangu mwanzo kwamba shabaha ya elimu ya msingi ni kuwaandaa

vijana wetu kwa maisha ya baadaye, baada ya elimu ya msingi, basi tungewaandaa kwa maisha hayo: mtihani wao wa kweli ungekuwa ni mtihani wa maisha hayo. Anayefaulu au kushindwa angefaulu au kushindwa katika maisha hayo. Tusingekuwa tukiwakejeli vijana wetu na Taifa la kesho kwa kuwaandaa kwa mtihani wa kuingia katika shule za sekondari ambazo tunajua kuwa hazipo.

Kama hatukufanikiwa kulishinda wazo hili mapema, tutaanza kuamini kwamba Taifa letu ni Taifa la watu walioshindwa: taifa la watu punguani watupu, isipokuwa wale wachache waliowahi kupata Elimu ya Sekondari. Lazima niilani kabisa tabia hii maana namua moja ya watu wachache wenye bahati au uwezo fulani kujenga hali ya unyonge kwa walio wengi ili waendeleo kuwanyanyasa na kuwanyonya kama kwamba hawana akili. Maana sasa hivi watoto wanaoingia katika Shule za Sekondari baada ya kumaliza Elimu ya Msingi ni kiasi cha asilimia 2 tu, na hakuna matarajio ya kiasi hicho kuongezeka sana katika miaka ya karibuni. Wala hakina sababu ya kuongezeka. Tutakapopata uwezo zaidi wa kuongeza huduma zetu za elimu, tutapaswa kupunguza idadi ya watoto wanaosoma katika darasa moja na kuongeza miaka ya kusoma katika Shule ya Msingi, ili tuweze kuinua kiwango cha elimu ya ufundi. Sasa hivi tunawaelimisha watu kutamani maisha bora, lakini hatuwafundishi jinsi ya kujenga maisha bora.

Hiyo ndiyo kazi kubwa iliyoko mbele yetu; na kazi hii lazima tuifanye japokuwa uwezo ni mdogo na rasilimali zetu zinazidi kupungua. Kwa hiyo hatuna budi kupanga mambo yetu kwa umuhimu wake, na kuleta maendeleo yetu kwa kufuata bila kubabaika umuhimu wa mipango hiyo. Mambo yote tuliyosema kwamba tunataka kuyafanya, hata yale tuliyosema tunanuvia kuyafanya, yote ni mambo mazuri. Lakini hakuna uwezekano wa kuyatenda yote hivi karibuni. Kama tukijaribu kuyatekeleza yote kwa mara moja elimu yetu nayo itafanana na majengo mengi ambayo yameanzishwa na kuachwa bila kukamilishwa na hakuna lo lote la maana linalofanyika. Umuhimu wetu wa kwanza ni Elimu ya Msingi nzuri na inayofaa kwa vijana wetu wote. Umuhimu unaofuata ni Elimu ya Ufundi na Elimu ya Watu

Wazima. Shabaha kubwa ya maeneo yaliyobaki ni kuya-
wezesha maeneo hayo kuhudunia Elimu ya Msingi, Elimu
ya Ufundi, na Elimu ya Watu Wazima, kwa gbarama ndogo
kadiri inavyowezekana.

Na hasa uendeshaaji katika mambo ya elimu lazima
ufanywe kwa ufanisi, na kwa kutumia rasilimali kidogo
kadiri inavyowezekana. Mimi sidhani kuwa hivyo ndivyo
ilivyo hivi sasa. Haiwezekani kuwaelinisha Watanzania
milioni 20 kutoka Dar es Salaam. Makao Makuu ya
Wizara ya Elimu yanaweza kuweka mwelekeo na kupanga
Sera ya Elimu; lazima yabakikishe kuwa vyo vya
kufundisha walimu ni vizuri na, kwa kadiri inavyowezekana,
vinatosha. Na lazima yafuatilie na kuelekeza elimu
inayotolewakila mahalikatika nchi yetu kubwa hii. Lakini
baada ya kuzingatia umuhimu huo ni lazima walimu wakuu
wa shule zetu na vyo vyetu wawe na uhuru wa kutosha
kabisa kuwaelimisha vijana wetu, wakitumia juhudi za
wananchi wa huko huko shule zetu ziliko.

Maana yake ni kwamba madaraka ya uendeshaaji lazima
yagawanywe. Viongozi wetu wa elimu wasijazane mno
Dar es Salaam. Makao Makuu yanahitaji watu wa lazima
tu wa kufanya kazi ambazo kweli ni za Makao Makuu.
Watu wengine wenye elimu ya juu na vyeo vikubwa lazima
wapewe kazi ya kusimamia elimu Mikoani na Wilayani,
na lazima wapewe madaraka ya kufanya uamuzi katika
mambo ya utawala na nidhamu bila kulazimika kuuliza-
uliza kila kitu Dar es Salaam. Walimu wakuu katika shule
za Msingi na za Sekondari vile vile lazima wawe na mada-
raka ya kweli; hawa si watoto wadogo wala si makatani; ni
watu wazima, na wataalamu wa elimu walioteuliwa, na
ambao wamepata mafunzo ya ziada katika uendeshaaji na
malengo ya taratibu zetu za elimu. Tunapowanyima mada-
rakaya kutosha kweli tunawanyima uwezo wa kuongoza
elimu Mikoani, Wilayani, Vyuoni, na Shuleni.

Kugawa madaraka kwa dhati ni pamoja na kuwapa
madaraka ya kutumia fedha zilizotengwa kwa sababu mbali
mbali. Madaraka hayo yakiwapo, basi Walimu Wakuu,
na Maofisa elimu wa Mikoani na wa Wilaya, wanaweza kuwa-
jibika kwa maendeleo, kiwango na manufaa ya elimu katika

maeneo wanayoyatawala. Maana hapo ndipo watakapoweza kuwa na nafasi ya kutoa huduma bora zaidi na kwa haraka zaidi kwa wanafunzi na kwa walimu. Na inawezekana tukasikia malalamiko machache zaidi ya utovu wa nidhamu katika baadhi ya shule au ya ukosefu wa walimu katika madarasa yao. Wakati mwingine mambo haya yanatokea, au tuseme yanaendelea, kwa sababu watu wa pale wanaoyatambua makosa hayo hawawezi kuwafikia kwa haraka wale wenye jukumu la kuamua.

Maana tunarudia pale pale kwenye umuhimu wa jukumu la walimu na Walimu Wakuu. Haifai hata kidogo kupuuza umuhimu wao katika vijiji vyetu, katika miji yetu na katika taifa letu. Hatuwezi kuwatuza kwa mishahara mizuri au kwa hali nzuri za kazi na za maisha; basi angalau tuwape heshima inayolingana na umuhimu waokatika maisha yetu na ya taifa letu.

Lakini kwa kweli kila mwalimu hujijengea heshima yake, na heshima ya kazi ya ualimu. Kama mwalimu anajiheshimu, ana nidhamu, na ana jitolea kwa ma nufaa na maendeleo ya wanafunzi na ya jamii, bila shaka atapata heshima yake katika jamii. Naamini kwamba kipimo hiki kinaoonyesha kwamba walimu wetu walio wengi wanazikabili vema kazi tunazowakabidhi. Tatizo limekuwa kwamba serikali imekuwa ikizungumza juu ya Elimu ya Kujitegemea, lakini wakati huo huo kuwataka walimu kufuata taratibu zinazoelekezwa kuhudumia jamii ambayo haipo, na wala haitakuwapo. Zaidi ya hapo, tumejaribu kusimamia na kueudisha elimu ya namna hiyo tukiwa na rasilimali haba, tukifuata mfumo mmoja uliotayarishwa na ofisi moja kubwa, iliyo mahali pamoja.

Sasa na tukabiliane na hali halisi ya Tanzania, na ya mahitaji halisi ya Watanzania. Semina hii ni nafasi ya kujikosoa, na kutokana na kujikosoa huko tupate marekebicho. Katika mambo ya elimu tumefanya vizuri, lakini hatukufanya yote ambayo tungeweza na tungepaswa kufanya. Nangojea kwa hamu kupata ripoti kamili ya Semina yenu, na maamuzi ya kujsahihisha ambayo natumaini yatatokana na semina hii.